

w nieznacznym tylko stopniu epoką Pryncypatu. Natomiast S. Mrozek, w podstawowej pracy poświęconej cenom i różnego typu kosztom pieniężnym w okresie wczesnego cesarstwa⁴, odniósł swoje rozważania niemal wyłącznie do zachodnich prowincji państwa rzymskiego.

Dlatego też mimo posiadania tak ważnego dla I wieku źródła, jakim są bez wątpienia pisma Nowego Testamentu, jak również istnienia szeregu opracowań pośrednio wiążących się z podniesioną problematyką⁵, nadal istnieje pilna potrzeba podjęcia bardziej systematycznych badań z zakresu historii społeczno-ekonomicznej Palestyny. Wprawdzie prezentowany artykuł nie może na obecnym etapie wypełnić tej luki, tym niemniej istnieje możliwość, iż przyczyni się do większego zainteresowania - w ramach studiów nad okresem Nowego Testamentu - aspektami monetarnymi, a równocześnie pozwoli ukazać znaczną wartość historyczną wielu szczegółów z opisanych tam wydarzeń. Bogactwo materiału zawartego w pismach Nowego Testamentu, podobnie jak ma to miejsce w przypadku pism Ojców Kościoła, stwarza wręcz nieograniczone możliwości; prace księdza W. Eborowicza o św. Augustynie, są tego najlepszą ilustracją.

Najstarszą ewangelię według św. Marka przypuszczalnie napisano tuż przed zburzeniem Jerozolimy przez Rzymian. O wiele trudniej ustalić czas zredagowania pozostałych ewangelii. Zdaniem większości Ewangelia św. Mateusza powstała ok. 80-90 r., podczas gdy Ewangelia św. Łukasza i Dzieje Apostolskie ok. 80 roku. Z kolei ostateczna wersja Ewangelii św. Jana ukształtowała się u schyłku I wieku, zaś Apokalipsa św. Jana pochodzi z końcowego okresu rządów Domicjana⁶. Stąd wszelkie wzmianki o pieniądzu w Kościele Apostolskim pozostają w związku z sytuacją

4 S. Mrozek, *Prix et rémunération dans l'Occident romain*, Gdańsk 1975. Por. J. Szilagyi, *Prices and wages in the western provinces*, "Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae" 11/1963/ 325-389; A. Balil, *Notas sobre precios y costes en época romana*, "Cuadernos de Historia económica de Cataluña" 13/1975/ 9 nn.

5 Zob. m.in. F. Gryglewicz, *Robotnik najemny w Palestynie za czasów Chrystusa Pana*, RTK 5/1958/ z. 1, 69 nn.; A. N. Sherwin-White, *Roman society and Roman law in the New Testament*, Oxford 1963.

6 W. J. Harrington, *Klucz do Biblii*, tłum. J. Marzęcki, Warszawa 1982, 340 nn., 440 nn.